

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پردیس دانشگاهی
گروه معماری

مرکز نگهداری کودکان و نوجوانان بی سرپرست خراسان
رضوی، «با رویکرد روانشناسی کودک»

از:

سلماز خوش نوا فومنی

استاد راهنما

دکتر حمزه غلامعلی زاده

استاد مشاور:

دکتر مهناز خسروجاوید

شهریور ۱۳۹۳

تقدیم به :

تقدیم به **کودکان بی سرپرست**؛ به آن زیبادلانی که وجودشان تشنه محبت من
و توست و ذره ذره نگاهشان محتاج عشقی ست که نثارشان گردد. قلبهای
کوچکشان به وسعت یک دریاست و به وسعت یک دریا تنها، و من با تقدیم این
پایان نامه می خواهم گوشه ای از دل این نازنینان را شاد کنم.

...

با سپاس از پدرم؛ بدون وجود دستان مهربانش، آنچه که امروز هستم رویایی
بیش نبود.

با سپاس از مادرم؛ چگونه می توان صبر و مهربانی اش را به محدودیت واژگان
درآورد.

با سپاس از همسرم؛ فرصت شادی و لبخند و امید، سهمی از زندگی و عشق....

با سپاس از خواهرم؛ که خداوند او را از نور آفریده است....

تقدیر و تشکر:

با سپاس از مهربان استادی که مرا از تاریکی شک رهایی داد و چون همراهی
دلسوز، راهنمایی اش را از من دریغ نکرد. از استاد گرانقدرم

جناب آقای دکتر غلامعلی زاده

که عنایت ایشان پایه های این مجموعه را استوار ساخت، نهایت سپاس را دارم و
به سان شاگردی کوچک که از مکتب بزرگان آموزد، هر چه کاستی ست از من و
هرچه بلندی و راستی ست از ایشان.

با سپاس از سرکار خانم دکتر خسروجاوید

فهرست مطالب

فصل اول : کلیات پژوهش

۱-۱	مقدمه.....	۲
۲-۱	بیان مساله.....	۳
۳-۱	بیان اهداف.....	۵
۴-۱	ادبیات تحقیق.....	۶
۱-۴-۱	تحقیقات انجام شده در زمینه فضای مناسب برای کودکان بی سرپرست.....	۶
۲-۴-۱	نمونه های موجود در ایران.....	۷
۵-۱	فرضیه.....	۱۰

فصل دوم : مبانی نظری

۱-۲	تبیین واژگان کلیدی و مبانی نظری.....	۱۳
۱-۱-۲	تبیین واژگان کلیدی.....	۱۳
۲-۱-۲	مبانی نظری.....	۱۶
۲-۲	نتیجه گیری.....	۲۵

فصل سوم : بررسی پدیده بی سرپرستی و نیازهای کودکان بی سرپرست

۱-۳	توصیفی اجمالی در خصوص بی سرپرستی.....	۲۷
۱-۱-۳	بررسی پدیده بی سرپرستی از دیدگاه جامعه شناسی.....	۲۸
۲-۱-۳	بررسی پدیده بی سرپرستی از دیدگاه روانشناسی.....	۲۹
۲-۳	نیازهای کودک.....	۳۸
۱-۲-۳	نیازهای کیفی کودک.....	۳۸
۲-۲-۳	نیازهای کمی کودک.....	۴۷
۳-۳	نتیجه گیری.....	۴۸

فصل چهارم : کودکان بی سرپرست و محیط کالبدی پرورشگاه

۱-۴	تأثرات محیط و انواع آن.....	۵۰
۱-۱-۴	تأثرات محیط از بعد روانشناختی.....	۵۱
۲-۱-۴	تأثرات محیط از بعد جامعه شناسی.....	۵۲
۳-۱-۴	تأثرات محیط از بعد کالبدی و محیط ساخته.....	۵۳
۲-۴	نیازهای فضایی محیط کالبدی پرورشگاه.....	۵۶
۱-۲-۴	امنیت فضایی.....	۵۷
۲-۲-۴	آزادی در فضا.....	۵۹
۳-۲-۴	حس تعلق نسبت به فضا.....	۵۹
۴-۲-۴	حس عزت نفس.....	۶۲
۵-۲-۴	حضور در اجتماع و فضای گروهی.....	۶۳
۶-۲-۴	خلاقیت و بازی کودکان در محیط کالبدی.....	۷۰

۷۲	۷-۲-۴ هنر و نقاشی در فضا.....
۷۲	۳-۴ فضای مطلوب و نامطلوب از دیدگاه کودک.....
۷۲	۱-۳-۴ مکان های مطلوب از دیدگاه کودکان.....
۷۵	۲-۳-۴ مکان های نامطلوب از دیدگاه کودکان.....
۷۵	۴-۴ مشکلات و معضلات کودکان در شبانه روزیها.....
۷۸	۵-۴ جمع بندی.....
۷۸	۱-۵-۴ سازماندهی.....
۷۸	۲-۵-۴ زمان و مسیر.....
۷۸	۳-۵-۴ ایمنی.....
۷۹	۴-۵-۴ احساس مالکیت بر فضا.....
۷۹	۵-۵-۴ علائم.....
۷۹	۶-۵-۴ تعامل اجتماعی.....
۷۹	۷-۵-۴ جزء کل.....
۸۰	۸-۵-۴ فرم.....
۸۰	۹-۵-۴ هماهنگی، مقیاس.....
۸۰	۱۰-۵-۴ نور.....
۸۱	۱۱-۵-۴ پنجره ها.....
۸۱	۱۲-۵-۴ رنگ.....
۸۱	۶-۴ نتیجه گیری.....
۸۲	۱-۶-۴ موسسه زدایی.....
۸۲	۲-۶-۴ استفاده از مدل شبه خانواده.....
۸۳	۳-۶-۴ تبدیل موسسه به خانه.....
فصل پنجم : برنامه فیزیکی طرح	
۸۷	۱-۵ بخش اقامتی.....
۸۸	۱-۱-۵ ورودی و سردر و نگهبانی.....
۸۹	۲-۱-۵ خانه های کودکان و نوجوانان.....
۸۷	۲-۵ بخش فرهنگی.....
۹۱	۱-۲-۵ سالن نمایش آثار هنری.....
۹۴	۲-۲-۵ آمفی تئاتر.....
۱۰۱	۳-۲-۵ کتابخانه.....
۸۸	۳-۵ بخش آموزشی.....
۱۰۶	۱-۳-۵ آموزش مستقیم.....
۱۱۱	۲-۳-۵ آموزش غیر مستقیم.....
۸۸	۴-۵ بخش تفریحی.....

۱۱۳	۱-۴-۵ فضای تفریحی داخلی
۱۲۰	۲-۴-۵ فضای تفریحی خارجی
۱۳۰	۵-۵ ریز فضاهاى جانبى مراکز نگهدارى
۱۳۰	۱-۵-۵ فضای سبز و آب نما مجموعه
۱۳۱	۲-۵-۵ بخش اداری
۱۳۲	۳-۵-۵ لابی و زیر مجموعه های آن
۱۳۳	۴-۵-۵ تاسیسات
۱۳۳	۵-۵-۵ موتورخانه و برق اضطراری

فصل ششم : مطالعات زمینه و تحلیل سایت

۱۳۵	۱-۶ مطالعات جغرافیایی شهر مشهد
۱۳۵	۲-۶ مطالعات اقلیمی شهر مشهد
۱۳۶	۱-۲-۶ دما و رطوبت هوا
۱۳۶	۲-۲-۶ وزش باد
۱۳۶	۳-۲-۶ تابش آفتاب
۱۳۷	۳-۶ تاثیرات اقلیمی شهر مشهد بر ساختمان
۱۳۷	۱-۳-۶ تاثیر اقلیم بر جهت استقرار ساختمان
۱۳۷	۲-۳-۶ تاثیر اقلیم بر انتخاب مصالح ساختمان
۱۳۸	۴-۶ جمع بندی
۱۳۹	۵-۶ تحلیل سایت
۱۴۲	۱-۵-۶ جانمایی اول بخش های مجموعه با توجه به تحلیل سایت
۱۴۶	۲-۵-۶ جانمایی دوم بخش های مجموعه با توجه به تحلیل سایت و ویژگی های بخش ها
۱۴۷	۶-۶ ارتباطات فضایی
۱۴۸	۷-۶ برنامه فیزیکی کمی
۱۴۸	۱-۷-۶ بخش اقامتی
۱۴۹	۲-۷-۶ بخش آموزشی
۱۴۹	۳-۷-۶ بخش فرهنگی
۱۴۹	۴-۷-۶ بخش تفریحی
۱۴۹	۵-۷-۶ بخش جانبی
۱۵۰	۸-۶ برنامه فیزیکی کیفی
۱۵۰	۱-۸-۶ بخش اقامتی
۱۵۳	۲-۸-۶ بخش فرهنگی
۱۵۴	۳-۸-۶ بخش تفریحی
۱۵۸	۴-۸-۶ بخش آموزشی
۱۵۹	۵-۸-۶ بخش جانبی

۱۶۰	۹-۶- دیاگرام فضاهای داخلی
۱۶۰	۹-۶-۱- بخش اقامتی
۱۶۱	۹-۶-۲- بخش آموزشی
۱۶۲	۹-۶-۳- بخش فرهنگی
۱۶۳	۹-۶-۴- بخش تفریحی
۱۶۴	۹-۶-۵- بخش جانبی
۱۶۵	فهرست منابع

فهرست جدول ها

جدول ۳-۱) نیازهای انسانی و نظام های اجتماعی-کالبدی مورد نیاز تامین آنها	۳۳
جدول ۴-۱) مراحل درک کودک از محیط به تفکیک سن	۵۵
جدول ۵-۱) ورودی و سردر نگهبانی	۸۹
جدول ۵-۲) خانه کودکان و نوجوانان تیپ A	۹۰
جدول ۵-۳) خانه کودکان و نوجوانان تیپ B	۹۱
جدول ۵-۴) آمفی تئاتر	۹۴
جدول ۵-۵) ریز فضاهای کتابخانه	۱۰۲
جدول ۵-۶) اندازه وسایل کلاس به تفکیک سن کاربران	۱۰۶
جدول ۵-۷) تعداد کودکان در هر کلاس متناسب با سن کودک	۱۰۷
جدول ۵-۸) ریز فضاهای آموزشی مستقیم	۱۰۸
جدول ۵-۹) ریز فضاهای تفریحی داخلی	۱۱۹
جدول ۵-۱۰) ریز فضاهای تفریحی خارجی	۱۲۰
جدول ۵-۱۱) ویژگی های فضای تفریحی خارجی مناسب کودکان	۱۲۲
جدول ۵-۱۲) ریز فضاهای قسمت اداری	۱۳۱
جدول ۵-۱۳) لابی و زیر مجموعه های آن	۱۳۲
جدول ۶-۱) خصوصیات کالبدی ساختمان همساز با اقلیم شهر مشهد	۱۳۸

فهرست تصویرها

- تصویر ۱-۱) شیوه موسسه ای در نگهداری از کودکان بی سرپرست..... ۴
- تصویر ۱-۲) شیرخوارگاه آمنه تهران..... ۸
- تصویر ۱-۳) مرکز نگهداری از کودکان بی سرپرست حلیمه قزوین..... ۹
- تصویر ۱-۴) ساختارگرایی و مکتب شیکاگو..... ۱۷
- تصویر ۲-۱) مدرنیته و مدرسه باهاوس..... ۱۸
- تصویر ۲-۲) تاثیر بوم و اقلیم بر کالبد بنا..... ۲۳
- تصویر ۱-۳) سلسله مراتب نیازهای انسان از دیدگاه مازلو..... ۳۲
- تصویر ۱-۴) O.K.B مناسب پنجره با ابعاد کودک..... ۵۸
- تصویر ۲-۴) امکان ارتباط بصری فضا..... ۵۸
- تصویر ۳-۴) ابعاد فضا و مقیاس کودک..... ۶۱
- تصویر ۱-۵) گوشه های تجهیزات باید گرد شوند..... ۹۳
- تصویر ۲-۵) نمونه هایی از فرم های آمفی تئاتر..... ۹۹
- تصویر ۳-۵) نمونه هایی از سقف آمفی تئاتر..... ۱۰۰
- تصویر ۴-۵) عدم تلاقی خطوط دید در آمفی تئاتر..... ۱۰۱
- تصویر ۵-۵) تیپ میز غرفه های مطالعه انفرادی..... ۱۰۳
- تصویر ۶-۵) حداقل ابعاد برای حرکات مختلف انسان در محوطه قفسه های کتاب..... ۱۰۴
- تصویر ۷-۵) امکان ارتباط بصری بین فضاهای جدا شده توسط دیوار..... ۱۱۵
- تصویر ۸-۵) پله و فضای بازی کودکان..... ۱۱۶
- تصویر ۹-۵) درب تعبیه شده در ارتفاع پائین..... ۱۱۷
- تصویر ۱۰-۵) درب تعبیه شده در ارتفاع پائین..... ۱۱۹
- تصویر ۱۱-۵) رعایت فاصله مسیرهای تردد با بازشوها..... ۱۲۳
- تصویر ۱۲-۵) برج بازی..... ۱۲۵
- تصویر ۱۳-۵) میدان تعاملات گروهی..... ۱۲۶
- تصویر ۱۴-۵) پل و گذر در فضاهای کودکان..... ۱۲۹
- تصویر ۱-۶) محدوده شهر مشهد..... ۱۳۵
- تصویر ۲-۶) عوامل محیطی موثر بر سایت..... ۱۳۹
- تصویر ۳-۶) جانمایی اول بخش های مجموعه..... ۱۴۲
- تصویر ۴-۶) جانمایی دوم بخش های مجموعه..... ۱۴۶
- تصویر ۵-۶) دسته بندی ارتباطات فضایی..... ۱۴۷
- تصویر ۶-۶) واحد همسایگی بخش اقامتی..... ۱۵۰
- تصویر ۷-۶) الگوی چهارقسمتی بلوک ها..... ۱۵۰
- تصویر ۸-۶) فضای تجمع واحد همسایگی در بخش اقامتی..... ۱۵۱
- تصویر ۹-۶) فضای تجمع در هر بلوک..... ۱۵۱

- تصویر ۶-۱۰) تعداد ۳ اتاق موجود در هر بلوک..... ۱۵۱
- تصویر ۶-۱۱) نحوه استقرار همگروه ها در واحد همسایگی..... ۱۵۲
- تصویر ۶-۱۲) مجاورت بخش های تفریحی بیرونی و اقامتی کودکان..... ۱۵۴
- تصویر ۶-۱۳) نحوه استقرار بخش تفریحی درونی..... ۱۵۵
- تصویر ۶-۱۴) مسیر حرکت با دیواره های مجوف..... ۱۵۵
- تصویر ۶-۱۵) مسیر حرکت با سقف مجوف..... ۱۵۶
- تصویر ۶-۱۶) میزان انحراف مسیر حرکتی..... ۱۵۶
- تصویر ۶-۱۷) بام غیر مسطح..... ۱۵۷
- تصویر ۶-۱۸) همپوشانی لایه های بام..... ۱۵۷
- تصویر ۶-۱۹) همپوشانی لایه های افقی در ترکیب احجام..... ۱۵۸
- تصویر ۶-۲۰) انسجام اجزاء یک حجم واحد..... ۱۵۹

فهرست نقشه ها :

۱. نقشه های معماری

- ORPH-A00/1 -
- ORPH-A00/2 -
- ORPH-A01 -
- ORPH-A02 -
- ORPH-A03 -
- ORPH-A04 -
- ORPH-A05 -
- ORPH-A06 -
- ORPH-A07 -

۲. پلان های مبلمان

- ORPH-F01 -
- ORPH-F02 -
- ORPH-F03 -
- ORPH-F04 -
- ORPH-F05 -
- ORPH-F06 -
- ORPH-F07 -
- ORPH-F08 -
- ORPH-F09 -

۳. پلان های سازه

- ORPH-S01 -
- ORPH-S02 -
- ORPH-S03 -
- ORPH-S04 -
- ORPH-S05 -
- ORPH-S06 -

مرکز نگهداری کودکان و نوجوانان بی سرپرست خراسان رضوی، با رویکرد روانشناسی کودک

سلماز خوش نوا فومنی

امروزه به دلایل مختلف، کودکان بسیاری بدون سرپناه متولد می شوند. عدم توجه به آینده آنان می تواند شرایط خطرناک و اسف باری را برای جامعه ما رقم بزند. بدین منظور ایجاد مراکزی برای نگهداری این کودکان و نوجوانان، به گونه ای که استانداردهای لازم در آنها رعایت شده باشد، به شدت احساس می شود. برای طراحی و احداث چنین مکان هایی لازم است به گونه ای عمل شود که صرف نظر از روابط اجتماعی محیط، عوامل کالبدی آن نیز در رشد شخصیتی کودکان موثر باشد. هدف از این رساله، ارائه راهکارهایی جهت طراحی مرکز نگهداری از کودکان و نوجوانان بی سرپرست رده سنی ۷ تا ۱۸ سال در شهر مشهد است که در آن علاوه بر توجه به موارد عام مربوط به طراحی فضای اقامت کودکان و نوجوانان، نسبت به ایجاد رابطه مناسب محیط مورد نظر با نیازهای آنان اهمیت ویژه ای مبذول شود. محیط کالبدی (فیزیکی) صرفاً به صورت مجرد نمی تواند در رشد انسان عاملی مستقیم محسوب شود. برای رسیدن به مکانی متناسب که در آن امکان وقوع تعاملات اجتماعی مناسب وجود داشته و نیز تاثیرات روان شناختی آن بر کودکان و نوجوانان استفاده کننده از درجه بالایی برخوردار باشد، ضرورت توجه به برنامه ریزی صحیح در ارتباط با نحوه عملکرد روابط و نیز استفاده از نمادها و نشانه هایی که برای آنان قابل ادراک است، احتمال داده می شود. روش تحقیقی که در این رساله مورد استفاده قرار گرفته است، تلفیق نظر و استدلال منطقی می باشد. با توجه به مطالعاتی که تاکنون در ارتباط با موضوع مورد بحث انجام شده است و تلفیق آن با استدلال های بدست آمده از مباحث روانشناسی رشد و روانشناسی کودکان بی سرپرست، راهکارهایی برای ایجاد فضاهای مورد نظر یک پرورشگاه ارائه شده است. در پایان رساله، راهکارهای نتیجه شده از مطالعات به عمل آمده جهت طراحی فضای مطلوب برای اقامت کودکان و نوجوانان بی سرپرست، به گونه ای که در راستای تامین نیازهای روحی آنان باشد، بیان شده است.

کلید واژه ها: بی سرپرست، تعاملات، روانشناسی، پرورشگاه، کالبدی

Abstract :

Architectural Design of Orphaned and Parentless Children/Adults Center in Khorasan Razavi State

Solmaz Khoshnava Foumani

The importance of the place which orphans lives in is irrefragable. For designing such a this place, it is needed to pay attention to the architectural environment as well as the social relationship aspects of the environment. The goal of this article is to find some ways to design a suitable place for orphans in the range of 7 to 18 years old, in the city of mashhad. Architectural environment can not be charged for human growth by itself. To reach the mentioned subject, it is necessary to schedule the ways of relationships and usage of understandable signes. The method of research chosen in this article is based on both theory and logic. According to the researches and ovservations done about the subject of this article and it's conflationwith logics gotten from the psychological subjects, some ways for designing a desirable place for orphans resistancy through their garnishment, is consequent.

Keyword: orphan, relationship, psychology, orphanage

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه:

کودکان در خلاء رشد نمی کنند. رشد آنها در بافت خانواده، محله، جامعه، کشور و جهان صورت می گیرد. در این بافت، آنها تحت تاثیر والدین، خواهران و برادران، اقوام، دوستان، هم‌تایان و محیطی که در تماس با آن هستند قرار می‌گیرند. آنها تحت تاثیر رسانه های همگانی نیز قرار دارند. در میان تمام عوامل اجتماعی - اقتصادی اثر گذار بر رشد کودک، همچنان محیط خانه و خانواده به عنوان مهم ترین عامل محسوب می شود (رایس، ۲۰۰۱، ترجمه فروغان، ۱۳۸۶). خانه و خانواده نخستین محیط اجتماعی است که کودک را تحت سرپرستی و مراقبت قرار می دهد و کودک پیش از آن که تحت تاثیر اوضاع اجتماعی خارج قرار گیرد، تحت تاثیر خانواده و محیط خانه قرار می گیرد. بیشتر عادت ها و رفتارهای کودک در خانه شکل می گیرد (گیتی حیدری، ۱۳۷۲). اجتماعی شدن فرآیندی است که کودکان از طریق آن معیارها، رفتارها و ارزشهای مورد نظر فرهنگ و جامعه خود را می آموزند (ماسن و همکاران، ترجمه یاسایی، ۱۳۸۰). بسیاری از روانشناسان کنش های متقابل، کودک و مراقبان آنها را اساس و بنیاد رشد عاطفی و اجتماعی می دانند. والدین در سال های نوپایی عامل اصلی اجتماعی شدن کودک هستند. آنها با رفتارها و واکنش های خود در مقابل کنش های کودک، سرمشق وی قرار می گیرند. همچنان کودک بزرگ می شود، رفتار خود را با انتظارات جامعه هماهنگ می کند. رفتار جامعه پسند به عنوان عامل هماهنگ کننده رفتار با خواسته های اجتماعی موجب همکاری و مشارکت شده و مشارکت، ابراز همدردی را بر آورده می سازد. ابراز همدردی و احساس درونی در کودک سبب ارتقاء میزان تعادل در ابعاد روانشناختی شخصیتی و نیازهای وی در بزرگسالی خواهد شد (لطفی کاشانی و وزیری، ۱۳۸۳). بر اساس آمارهای بدست آمده، امروزه کودکان بی سرپرست بخش عمده ای از جامعه کودکان را تشکیل می دهند که به دلیل خلاء های بسیاری که در شرایط زندگی شان وجود دارد، دارای نقاط ضعف شخصیتی قابل ملاحظه ای می باشند. برای ساختن آینده و جامعه ای سالم تر، نیاز کمک به این کودکان و رفع خلاء های شخصیتی و روان شناختی ایشان تا حد امکان، احساس می شود. لذا در این پروژه سعی بر این است تا بتوان با استفاده از راهکارهای معماری و طراحی فضا، تا حد امکان، کمبودهای روحی و روانی این کودکان را رفع نمود. این کودکان، اعضای کوچک جوان و ضعیف جامعه می باشند و قابلیت تاثیر گذاری بر شکل گیری محیطشان را با بیان نیازها و تمایلات خودشان دارند، و برای دست یافتن به این مهم به ما نیازمند می باشند (کرونر، ۱۳۹۰). در حقیقت تصور می شود، با شناخت نیازهای کودکان بی سرپرست، بیان راه حل برای رفع این نیازها و تبدیل این راه حل ها به راهکارهای معماری، می توان به هدف مذکور دست یافت.

۱-۲: بیان مسئله :

بی سرپرستی بیشتر از آنکه یک مشکل فردی باشد مشکلی اجتماعی است. امروزه در سراسر دنیا شمار کودکان بی سرپرست رو به افزایش است. این افزایش، دلایل بسیاری از جمله فقر، افزایش فساد و فحشا، اعتیاد، بلایای طبیعی و ... دارد. بی سرپرستی تنها یک مسئله کوچک فردی نیست، بلکه یک مسئله بزرگ اجتماعی است. پژوهش های متعددی در مورد جدایی کودکان از خانواده و تاثیر زندگی در موسسات انجام شده است. بیشتر از یک قرن است که روان شناسان در ارتباط با ویژگی های انگیزشی و عقب افتادگی در رفتار کودکان پرورشگاهی پژوهش هایی انجام داده اند. مولفان زیادی که در راس آنها مارگریت مید قرار دارد به تاثیر حضور کودک در محیط خانه و خانواده تاکید دارند و نشان داده اند که کمبودهای محصول جدایی از خانه و خانواده بعد از گذراندن یک دوره ۳ ماهه در پرورشگاه علائمی از جمله کاهش رغبت و قدرت واکنش در برابر محیط و عقب ماندگی از نظر حرکات و ناراحتی دید در برابر اشخاص ناآشنا را بوجود می آورد. در دومین و سومین سال جدایی از خانه، بر اساس مطالعه اشپیتز، بهره هوشی کودکان از ۱۲۲ به ۷۲ تا ۴۵ تنزل کرده است. اثرات این محرومیت ها اگر از چهار یا پنج ماه بگذرد قابل معالجه نیست و اثرات بعدی آن در بزرگسالی زیاد است. همچنین اختلالات رفتاری از هر نوع به ویژه رفتار ضد اجتماعی در میان کودکان خانواده های ناستوار، ناامن و کودکانی که در اوایل کودکی در خانه های شبانه روزی و محل های عمومی حمایت می شوند، فراوان تر است. به دلیل اینکه بیشتر کودکانی که در شبانه روزی ها نگهداری می شوند بی سرپرست یا بدسرپرست هستند و از حمایت اجتماعی کافی برخوردار نیستند، همچنین به دلیل شلوغی مراکز و تعداد زیاد کودکان، امکان رسیدگی کافی به نیازهای آنان کم است و در نتیجه بیشتر آنان چه در کودکی و چه در نوجوانی نسبت به همسالان خود دچار مشکلات رفتاری و روان شناختی هستند. با در نظر گرفتن این نتایج، ضرورت دارد به موارد زیر توجه شود:

روابط با هممتایان برای رشد و کارکرد روانی سالم کودکان پرورشگاهی بسیار اهمیت دارد. تعامل با هممتایان، رشد شناختی، اخلاقی، عاطفی و اجتماعی کودکان را تسهیل می کند و روابط مشکل آفرین در این زمینه، با گستره وسیعی از مشکلات سازشی و بهداشت روانی همراه است. برای آنکه کودکان رشد عادی داشته باشند باید با محیط های اجتماعی ای در تماس باشند که شکوفایی طبیعی فرآیند های رشدی را ممکن و تسهیل می کند (رایس، ۲۰۰۱، ترجمه فروغان، ۱۳۸۶). کودکی که به مدت طولانی در پرورشگاه به سر می برد، با حس عدم هویت شخصی رو به روست. کارکنان به صورت مداوم تغییر می کنند و او مکانی برای شخص خود و یا کسی که تجربیاتش را با وی در میان بگذارد ندارد و این مشکل در شخصیت وی تاثیر مخربی دارد. به این ترتیب کودک نیازمند این احساس است که به او به عنوان یک فرد مستقل، اهمیت داده شود، و این ارزش قائل شدن به خاطر شخص او باشد. در صورت تداوم این مشکل (با توجه به حضور این مشکل در پرورشگاه های موجود) احتمالاً کودک نخواهد توانست ویژگی استقلال را در خود یافته و پرورش دهد. پژوهش های انجام شده، نشان می دهد که سال های اولیه زندگی کودک، در شکل گیری شخصیتش از

اهمیت زیادی برخوردار است. بسیاری از نمونه های موجود، گواه این است که شرایط پرورشگاه هایی که به صورت موسسه ای و جدای از فضای شهری اداره می شوند، پاسخگوی نیاز کودکان بی سرپرست نمی باشند. به طور کلی کودکان بی سرپرست در زمینه شخصی (شخصیتی) و اجتماعی، دارای دو مشکل عمده اند که این دو مورد به قرار زیر است :

– مشکل اجتماعی : این عارضه عبارت از عدم توانایی فرد در ایجاد ارتباط با جمع برای تامین نیازهای خود است.

– مشکل هویتی و شخصیتی : این مشکل عبارت از عدم خودباوری فردی و به بیانی دیگر خودپنداری پائین و عدم وجود اعتماد به نفس می باشد (تفضلی یزدی ، ۱۳۷۹).

مشکلات فوق الذکر جزء نیازهای روان شناختی و شخصیتی کودکان بی سرپرست است. در حال حاضر نگهداری این کودکان به شیوه ای سنتی به صورت "موسسه ای" می باشد . به این مفهوم که تعداد بسیار زیادی کودک در مجموعه های حمایتی به صورت ایزوله و جدا از جامعه زندگی می کنند. فضای زندگی آنان اتاق یا سالنی بزرگ با تعداد زیادی تختخواب در کنار هم می باشد که تداعی کننده آسایشگاه سربازان و یا اتاق های بیمارستان است . تنها تصور این کودکان از جامعه ، محدود به مدرسه و یا مسیر تردد آنها از مدرسه به پرورشگاه است (بینش ، ۱۳۷۹).

تصویر ۱-۱. شیوه موسسه ای در نگهداری از کودکان بی سرپرست

در این ارتباط شاید بتوان اذعان نمود که شرایط در پرورشگاه های موجود در ایران به گونه ای است که در طراحی آنها توجه چندانی به مشکلات مذکور (اجتماعی - شخصیتی) نشده و فضاها صرفاً برای تامین نیازهای فیزیولوژیکی و عملکردی این کودکان تجهیز شده اند . قابل ذکر است که این مشکلات صرفاً از طریق محیط های کالبدی قابل جبران نیست. بلکه تاثیر فاکتور محیط می تواند در تسهیل تامین نیازهای مذکور موثر باشد. لذا تعدیل این نیازهای کودکان بی سرپرست، از طریق راهکارهای محیطی غیر قابل انکار می باشد.

به طور کلی محیطی که کودکان مورد نظر به طور عمده تحت تاثیر آن قرار دارند از ۳ جنبه اصلی تشکیل می گردد :

الف) محیط اجتماعی

ب) محیط روانشناختی

ج) محیط کالبدی

قابل ذکر است که هدف در این پروژه، به تعدیل نیازها از طریق راهکارهای محیط کالبدی، معطوف شده است. به منظور دست یابی به راهکارهای فوق الذکر، لازم است نتایج حاصل از پاسخ برخی سوالات، طی پروسه رساله، مورد بررسی قرار گیرد. سوالات مذکور به قرار ذیل می باشند :

- درک کودک از فضا، در سنین مختلف چیست؟
- نیازهای فضایی کودک در سنین مختلف چیست؟
- تفاوت کودکان بی سرپرست و عادی در ۲ سوال پیش چیست؟
- سکونت کودکان بی سرپرست در پرورشگاه چگونه و از چه نظر و چه ابعادی به این کودکان لطمه زده که سبب ایجاد این کمبودها در آنان می شود؟
- چگونه می توان با طراحی معماری این ابعاد و نقاط ضعف را کم کرده یا حتی به حداقل رساند؟ آیا این امر امکان پذیر است یا خیر؟
- آیا کودکان هم سن و سال باید در کنار هم باشند؟ آیا حس رقابت در آنها ایجاد مشکل نمی کند؟
- آیا در کنار هم بودن کودکان با اختلاف سنی زیاد مشکل آفرین نیست و به چه دلیل؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، راهکار چیست؟

۱-۳ بیان اهداف:

پرورشگاه، خانه کودک است که در طراحی آن هم سکونت مطرح می شود و هم آموزش (سید هاشمی، ۱۳۸۹). در این پروژه، هدف از انجام مطالعات برای طراحی پرورشگاه کودکان بی سرپرست خراسان رضوی می باشد. بی تردید کودکان، از لحاظ اجتماعی و شخصیتی، دارای نیازهای خاص خود بوده و برای رشد و ایجاد تعاملات صحیح، حضورشان در فضاهایی که آنها را به سوی رفع نیازهایشان سوق دهد، الزامی به نظر می رسد. کودکان بی سرپرست نه تنها از این قاعده مستثنی نیستند بلکه نیازمند توجه و تمرکز بیشتر در این زمینه می باشند. لذا در ابتدا می بایست مطالعات لازم در زمینه روانشناسی کودک انجام شده و با استفاده از آن سعی در خلق فضایی متناسب با نیازهای کودک بی سرپرست شود. در این رساله با مطالعه در روانشناسی کودک و به خصوص کودک بی سرپرست و بررسی تئوری های موجود در زمینه آموزش و استفاده از مطالعات انجام شده به طراحی مرکزی برای اسکان دادن کودکان و نوجوانان بی سرپرست ۷ تا ۱۸ سال و تمرکز بر آموزش دادن آنان در مراکز مرتبط پرداخته خواهد شد. برای انجام کار طراحی لازم است اصول و مبانی نظری و نیز دستورالعمل های لازم اجرائی وجود داشته باشد. برخی از این اصول قابلیت تبعیت و استخراج از استانداردهای موجود را دارند، اما بسیاری از موارد و عوامل موثر در طراحی لازم است از طریق مطالعات علمی حاصل

شوند بدین منظور، در مرحله نخست، نیاز به کسب دستورالعمل‌های اجرائی لازم جهت طراحی اینگونه ابنیه احساس شده و در مرحله بعد، این نیازها، باید در طراحی مرکزی با عنوان "مرکز نگهداری از کودکان بی سرپرست خراسان رضوی" لحاظ شوند. لازم به ذکر است که این مجموعه برای کودکان ۷ تا ۱۸ سال طراحی شده، لذا نیازهای این کودکان در بازه سنی مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرد.

روش تحقیقی که در این رساله مورد استفاده قرار گرفته، تلفیق نظر و استدلال منطقی می‌باشد. با توجه به مطالعاتی که تاکنون در ارتباط با موضوع این رساله انجام شده است و تلفیق آن با استدلال‌های بدست آمده از مباحث روانشناسی رشد و روانشناسی کودکان بی سرپرست، راهکارهایی برای طراحی فضاهای مورد نظر یک پرورشگاه ارائه شده است. برای رسیدن به موقعیتی که امکان پاسخگویی محیط به نیازهای کاربران بیشتر باشد، ضرورت تطبیق پاسخهای محیطی به نیازها الزامی است.

۱-۴ ادبیات تحقیق :

درک کودک و بالاحص کودک بی سرپرست از محیط پیرامونش و نیز نیازهای او در یک فضا، دارای ابعاد و ویژگی‌های خاصی است که برای طراحی فضا با کاربری خاص کودک می‌بایست به آنها توجه لازم مبذول شود. متأسفانه تاکنون اهمیت چندانی به این مسئله داده نشده است و فضاهای مورد استفاده کودکان بی سرپرست موجود در ایران دارای شرایط مشترک با فضاهای مورد استفاده سایر اقشار سنی می‌باشند. عدم توجه به این مهم به گونه‌ای است که تنها چند تحقیق مرتبط با موضوع فوق‌الذکر در حد محدود و در قالب رساله دانشجویی انجام شده‌اند. نمونه‌های موجود در ایران گواهی بر این ادعا هستند که در ادامه مورد بررسی قرار خواهند گرفت. اکنون به بیان تحقیقات انجام شده در ایران و نمونه‌های موجود در کشورمان می‌پردازیم :

۱-۴-۱ تحقیقات انجام شده در زمینه فضای مناسب برای کودکان بی سرپرست :

پروژه دیپلم معماری با "موضوع خانه کودکان بی سرپرست"، طرح : ساویز بینش، دانشکده معماری و هنر دانشگاه علم و صنعت ایران. در این پروژه ابتدا مشکلات کودکان بی سرپرست و علل بی سرپرستی آنان مورد بررسی قرار گرفته و سپس به بیان نیازها و ویژگی‌های روانی و رفتاری کودکان بی سرپرست پرداخته شده است. محور کار در این رساله بر اساس "موسسه‌زدایی" بوده و از آن به عنوان شیوه‌ای نوین در طراحی خانه‌های کودکان بیان شده است. به گفته نگارنده این رساله، بزرگترین مشکل کودکان بی سرپرست، ارتباط با جامعه است و اولین اقدامی که در رفع این مشکل می‌توان انجام داد برداشتن حصار شبانه روزی و ایجاد محله و خیابان و نیز بافتی شهری در موسسه کودکان مذکور می‌باشد.